

Az *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) előfordulása a Dél–Dunántúlon (Microlepidoptera: Crambidae)

FAZEKAS IMRE

FAZEKAS I.: *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) occurring in Southern-Transdanubia (SW-Hungary) *Microlepidoptera, Crambidae*

Abstract: In this paper, the recent zoogeographical data of *Agriphila geniculea* found in SW-Hungary is presented. The distribution of two species, *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) and *Agriphila tolli* (Bleszynski, 1952) in the Palearctic region and Hungary is illustrated by a map. *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) is new for the Southern-Transdanubian region and Somogy County.

Bevezetés

Az elmúlt két évtizedben több publikációmban foglalkoztam az *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) és az *Agriphila tolli* (Bleszynski, 1952) fajpár taxonómiájával, a fajok Kárpát–medencei és palearktikus földrajzi elterjedésével, illetve biológiájával (FAZEKAS 1985, 1986, 1989ab, 1991a, 1992, 1994, 1995). Vizsgálataim során megállapítottam (FAZEKAS 1994), hogy az *Agriphila geniculea* – *A. tolli* fajpár evolúciós értelemben egy monofiletikus egységet alkot, s valódi földrajzi–ökológiai vikariánsok. A monofiletikus eredet jól felismerhető a maxillarpalpus, a labialpalpus, a ♂ és ♀ genitáliák szünpleziomorf jegyeiben (vö. FAZEKAS 1995: Abb. 3a). Az apomorf jellegek legmarkánsabban az aedoeagusok cornutusának számában és alakjában (♂–genitália) valamint a ductus bursae és az antrum ♀–genitália) morfológiájában jelennek meg. *A. geniculea* földrajzi elterjedésének súlypontja Nyugat– és Közép–Európa enyhe telű, óceáni éghajlatú területeire esik. *A. tolli* főként a Közép– és Kelet–Mediterráneum meleg nyarú tájainak örökzöld, keménylombú erdőzónájában repül (nevezéktani alfaj), míg a Kárpát–medence nedves kontinentális vidékén az endemikus *Agriphila tolli pelsonius* Fazekas, 1985 alfaj jellegzetes populációi élnek (vö. FAZEKAS 1995: Abb. 5, 6).

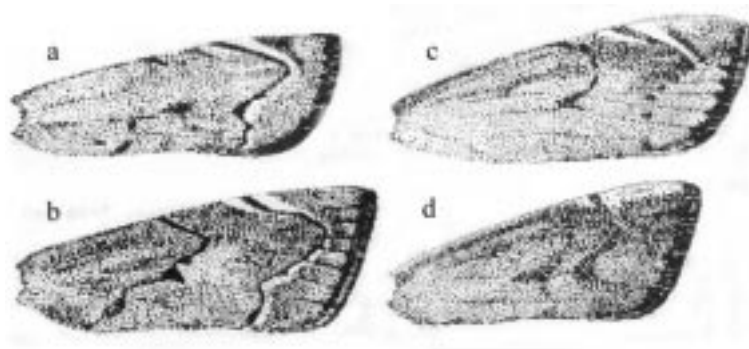
A hazai és külföldi gyűjteményekben végzett revízióm alapján (FAZEKAS 1994) megállapítottam: ... „hogy az *A. geniculea* nem lép be a Kárpát–medencei klímazonális cserestölgyes övbe, kivéve a Bakonyt és Balaton–felvidéket, ahol helyenként (pl. Olaszfalu, Szigliget) szimpatrikus az *A. tolli pelsonius*–szal”. A közelmúltban megvizsgáltam a Somogy Megyei Múzeumok Természettudományi Osztályának microlepidoptera anyagát, ahonnan újabb gyűjtésű *A. geniculea* és *A. tolli pelsonius* példányok kerültek elő Somogy megyéből illetve a Bakonyból (leg. Ábrahám L.). Az új adatok tovább bővítették a fajpár földrajzi elterjedésének és biológiájának ismeretét.

Eredmények

Agriphila geniculea (Haworth, 1811) [1. ábra: a, b]

Palparia geniculea Haworth, 1811; Lep. Brit.: 489. Locus typicus: Anglia (nincs pontosítva).

Szinonimák: – *Tinea imistella* Hübner, 1813; – *Crambus angulatellus* Duponchel, 1836; – *Crambus suspectellus* Zeller, 1839.

1. ábra. Az *Agriphila geniculea geniculea* (Haworth, 1811) [a, b] és az *Agriphila tolli pelsonius* Fazekas, 1985 [c, d] jobboldali elülső szárnyának variabilitása a Dél-Dunántúlon.

Fig. 1. Forewings pattern variation of *Agriphila geniculea geniculea* (Haworth, 1811) [a, b] and *Agriphila tolli pelsonius* Fazekas, 1985 [c, d] in South-Transdanubian (SW-Hungary).

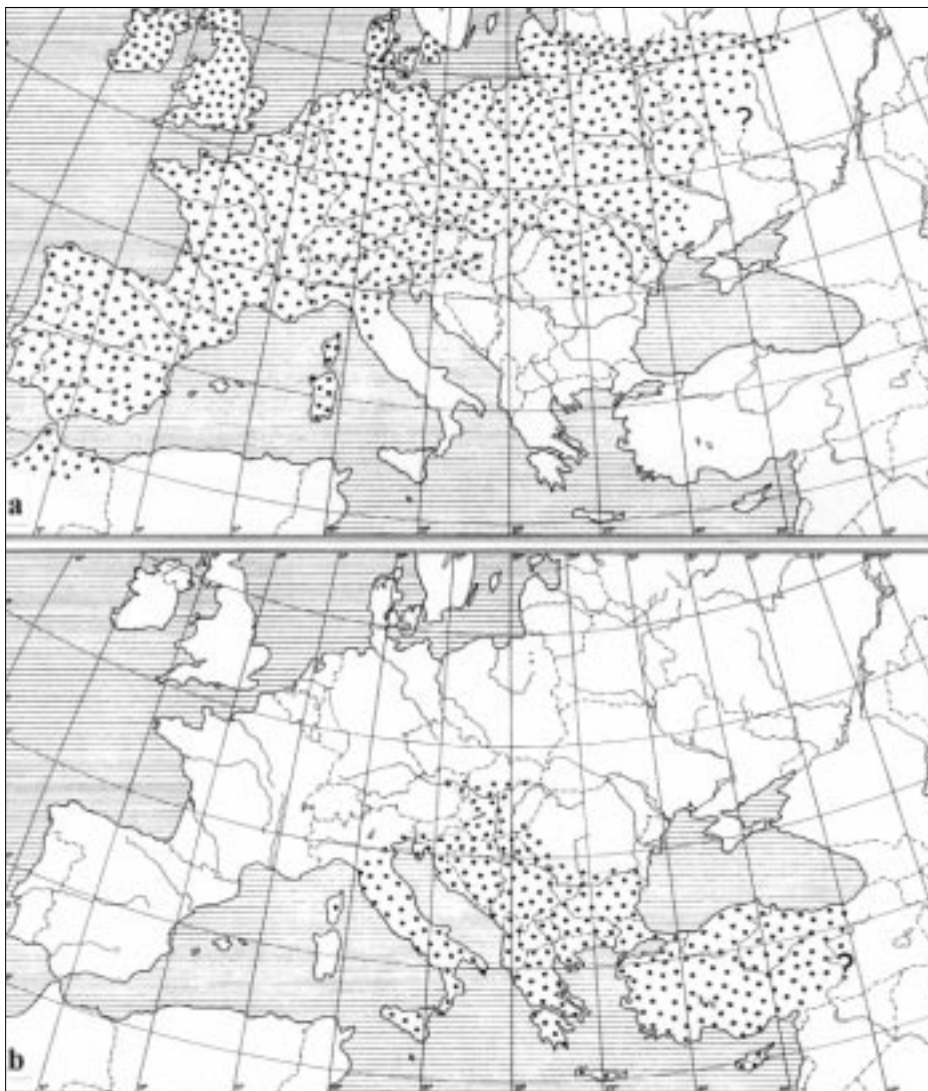
Palearktikus elterjedése (2. ábra: a): ÉNy–Afrika, az Ibériai- és az Appennini-félsziget, Korzika, Szardínia, Nyugat- és Közép-Európa, Skandinávia (kivéve Finnország), a volt Szovjetunió déli tájai és Románia (az utóbbi adatok még revízióra szorulnak).

Magyarországi elterjedése (3. ábra): Hazánkban ez idáig csak az Alpokalján, a Vasi-Hegyháton, a Göcsejben és a Bakonyban sikerült kimutatni (FAZEKAS 1994). A korábbi hazai irodalmakban *geniculea*-nak határozott példányok a gyűjteményi vizsgálatok alapján mind *Agriphila tolli pelsonius*-nak bizonyultak (1. ábra: c, d).

Új faunisztikai adatok: 1 ♀, Hungary, Marcali, 1985.06.06. leg. fénycsapda; 2 ♂, Hungary, Kaposfő, 1985.05.12., 1985.VIII.14. leg. fénycsapda; 1 ♂, Bakonyháza, Prém-malom, 1985.VI.22. leg. fénycsapda (in coll. SMM Term.-tud. Osztály, Kaposvár).

Az *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) új faj a Dél-Dunántúlon és Somogy megyében. Somogy fauna katalógusában (FAZEKAS 2001: 319 p.) az *Agriphila tersella hungarica* (SCHMIDT, 1909) faj után kell besorolni.

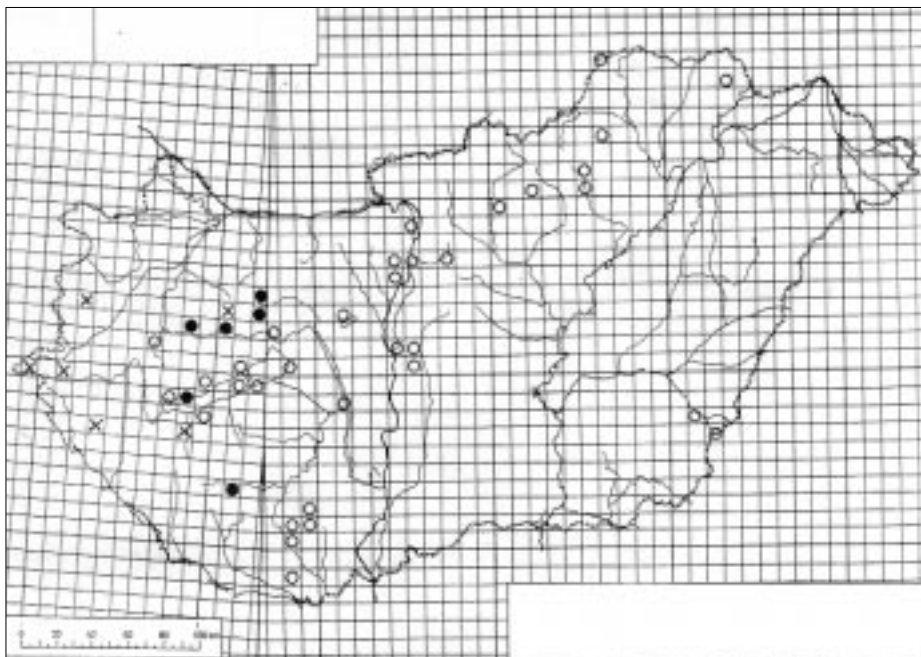
Biogeográfiai jellemzés: Az ez idáig rendelkezésünkre álló öko-faunisztikai adatok alapján, az *Agriphila geniculea* lokális magyarországi habitatjai csak Nyugat-Magyarország hűvös, nedves, 900–700 mm csapadékú, évi 8–9 °C átlaghőmérsékletű, a Kelet-Alpesektől felerősített szubatlanti hatású tájain, a Balaton-felvidéken és Bakonyban voltak ismertek. A most felfedezett marcali lelőhelyhez legközelebb csak Szigligetről (Balaton-felvidék) és Szentpéterföldről (Göcsej) volt egy-egy bizonyító példány. Kaposfő (Kelet-Belső-Somogy) az a földrajzi terület, ahol a *geniculea* eléri legdélebbi elterjedési határát a Kárpát-medencében, mélyen benyomul az *Agriphila tolli pelsonius* nyugati areavonalába. A fajpár egyértelműen sympatrikus előfordulását ed-

2. ábra: Az *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) [a] és az *Agriphila tolli* (Bleszynski, 1952) [b] földrajzi elterjedése a Ny-Palearktikumban

Fig. 1.: Geographical distribution of *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) [a] and *Agriphila tolli* (Bleszynski, 1952) [b] in Western Palearctic.

dig csupán a Bakonyban (Olaszfa) és a Balaton-felvidéken (Szigliget) lehetett bizonyítani. Az új faunisztikai adatok tovább bővítették a syntopikus lelőhelyek számát: ilyen lelőhely Bakonyháza és Kaposvár térsége is. Kelet-Belső-Somogy hordalékkúp síkságán a csapadék már jóval alacsonyabb (700–750 mm), mint Nyugat-Magyarországon, s az évi középhőmérséklet is meghaladja a 10 °C-t. Kaposfő az első olyan Dél-Dunántúli lelőhelyadatunk, ahol az *Agriphila geniculea* fajt a cserestölgyes klímaövből (*Quercetum petraeae cerris*) ki tudtuk mutatni. Ebben a vegetációövből a *geniculea*-t accidentális atlantomediterrán faunaelemnek tekinthetjük. A *geniculea* Kárpát-medencei erdősztyepp klímazónából való közlése (GOZMÁNY 1981) téves határozáson alapul.

3. ábra: Az *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) [x] és az *Agriphila tolli* (Bleszynski, 1952) [o] földrajzi elterjedése Magyarországon. A sötét körök [•] a fajpár fajainak sympatrikus előfordulását jelzik.

Fig. 2.: Geographical distribution of *Agriphila geniculea* (Haworth, 1811) [x] and *Agriphila tolli* (Bleszynski, 1952) [o] in Hungary. • = sympatric.

Értékelés

A rendelkezésünkre álló chorológiai adatok alapján az *Agriphila geniculea* egy politipikus expanzív atlantomediterrán faunaelem, amelynek areasúlypontja (ssp. *geniculea*) a nyugat- és közép-európai mérsékelt övre (temperális zóna) esik. Északon (Skandinávia) már nem lép be a boreális zónába. Délen a szubmeridionális zónában (Dél-Franciaország, Korzika, Ibériai-félsziget), valamint a meridionális zónában (Észak-nyugat-Afrika) a viszonylag szűk areájú, mauretániai refugiális reliktumnak is tekinthető ssp. *andalusiella* Caradja, 1910 repül. Az *Agriphila tolli* egy tipikus pontomediterrán faunaelem. Az *Agriphila tolli* három markáns földrajzilag és ökológiaileg is elkülönült alfajra osztható: ssp. *tollii* Bleszynski, 1952; ssp. *beieri* Bleszynski, 1955; ssp. *pelsonius* Fazekas, 1985. Közülük csak a Kárpát-medencében endemikus ssp. *pelsonius* Fazekas, 1985 nyugati areavonala érintkezik a nevezéktani *geniculea* perempopulációival (Somogy megye, Bakony). A ssp. *pelsonius* izoklimatikus areaképet mutat, mivel csak a cserestölgyes klímaövében elterjedt, s ott inherens taxon. A Dél-Európában elterjedt *Agriphila tolli tolli*-t Kis-Ázsiában az *Agriphila tolli beieri* Bleszynski, 1955 váltja fel (vö. FAZEKAS 1991b).

Köszönetnyilvánítás

E helyen mondok köszönetet Ábrahám Levente kollégámnak (Somogy Megyei Múzeumok, Természettudományi Osztály, Kaposvár), aki a gyűjtött anyagot számomra vizsgálatra átengedte.

Irodalom – References

- FAZEKAS I. 1985: *Agriphila tolli pelsonius* ssp. nova aus Ungarn – *Nota lepid.*, 8: 15–20.
- FAZEKAS I. 1986: Új és ritka Crambinae taxonok a Bakony hegység faunájában – *Folia Mus. Hist.–Nat. Bakonyiensis*, 6: 105–114.
- FAZEKAS I. 1989a: A Dél-Dunántúl Crambinae fajai és elterjedésük – *Állattani Közl.*, 75:43–48.
- FAZEKAS I. 1989b: Az *Agriphila tolli pelsonius* Fazekas, 1985 előfordulása a Mátrában – *Folia Hist.–nat. Mus. Matr.*, 14: 111–114.
- FAZEKAS I. 1991a: A Mátra és a Bükk hegység Crambinae faunája – *Folia Hist.–nat. Mus. Matr.*, 16: 75–94.
- FAZEKAS I. 1991b: *Agriphila tolli beieri* Bleszynski, 1955 status novus – *Ann. Naturhist. Museum, Wien*, 92(B): 113–119.
- FAZEKAS I. 1992: A *Thyris fenestrella* Sc. valamint közelrokon *Cochylini* és Crambinae taxonok elemzése az Alpokalján – *Savaria*, 20/2: 55–64.
- FAZEKAS I. 1994: *Agriphila geniculea* Haw. és az *A. tolli* Bl. magyarországi elterjedése – *Folia Hist.–nat. Mus. Matr.*, H-Gyöngyös, 19:97–105.
- FAZEKAS I. 1995: Die geographische Verbreitung der Art *Agriphila tolli* Bl. in Europa – *NachrBl. bayer. Ent.*, 44:17–24.
- FAZEKAS I. 2001: Somogy megye molylepke faunája (Lepidoptera: Microlepidoptera) – *Natura Somogyiensis*, 1: 303–327.
- GOZMÁNY L. 1981: The Pyralid Fauna of the Hortobágy National Park. In Mahunka S. (ed.): *The Fauna of the Hortobágy National Park* – *Hung. Nat. Hist Mus.*, Budapest, 191–196 p.

Agriphilia geniculea (Haworth, 1811) occurring in Southern-
Transdanubia (SW-Hungary) Microlepidoptera, Crambidae

IMRE FAZEKAS

As a result of earlier researches (Fazekas 1994, 1995), the writer of this paper came to the conclusion that *Agriphilia geniculea* (Haworth, 1811) and *Agriphilia tolli* (Bleszynski, 1952) species-couple form one monophyletic unit in evolution sense, and they are real geo-ecological vicariants. The *geniculea* is the most extensive fauna element in the western and central European region where the climate is oceanic with mild winter. (Fig. 1a). The *toll*i can mainly be found in the central and eastern Mediterranean region characterized by warm summer and evergreen, sclerophyllous forests. The Carpathian Basin, however, featured by wet continental climate, is mostly populated by *Agriphilia tolli pelsonius* Fazekas, 1985 subspecies. (Fig. 1b)

Recently the author has studied the microlepidoptera collection of the Natural History Department of Somogy County Museum and found lately collected *Agriphilia geniculea* and *Agriphilia tolli* specimens from Somogy County (S Hungary) and from Bakony Mountains. The new data widened our knowledge about the biology and the geological distribution of the species-couple in Europe about the biology of the relative-species and their geographical distribution in Europe.

According to the chronological data available, *Agriphilia geniculea* and *Agriphilia tolli* is an expansive Atlantic-Mediterranean, while *Agriphilia tolli* is a typical Ponto-Mediterranean fauna element. Until recently, the definite sympatric occurrence (Fig. 2, black circles) of this species-couple/relative-species could be proven only from the Bakony Mountain (Olaszfa) and Balaton-felvidék (Szigliget). The new faunistical data has broadened the number of the syntopic collecting sites, such as Bakonybél (Bakony Mountain) and the area of Kaposvár (Southern-Transdanubia) (Fig. 2.)

The report on the occurrence of *Agriphilia geniculea* (Gozmány, 1981) in the forest steppe climate-zone of the Carpathian Basin was based on false determination. According to the ecofaunistical data available so far, the local Hungarian habitats of *Agriphilia geniculea* were proved to be found only in the Bakony Mountain, the Illyrian influenced Southern-Transdanubian areas and the wet and cool Western-Hungarian region where the sub-Atlantic climate is influenced by the Eastern-Alps, with a precipitation of 900-700 mm and an average temperature of 8-9 °C.

Author's address:

Imre FAZEKAS
Komlói Természettudományi Gyűjtemény
Natural Historical Collection in Komló
H-7300 Komló
Városház tér 1.
HUNGARY
E-mail: imre.fazekas@freemail.hu